

Ahmedê Xasî'nin Hayatı ve Mewlid Adlı Eserinde Tema (The Life Of Ahmedê Xasi and The Theme Of His Mewlid)

İbrahim DAĞILMA¹

Özet

Ahmedê Xasî'nin hayatını ve sanat anlayışını irdeleyen bu çalışmamız, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara bir kaynak olmayı ve ışık tutmayı amaçlamaktadır. Peter İvanowicz Lerch'in 1857-1858 tarihinde St. Petersburg da yayımlanan derleme birkaç Zazaca anlatı dışında Zazaca ilk yazılı eser olarak makalemizin konusu olan Ahmedê Xasî'nin "Mewlid"idir. Miladi 1892'de kaleme alınan bu eser, 1899'da basılmıştır. Bu makale, ölmeye yüz tutmuş, zayıfladıkça zayıflamış bir dili yeniden canlandırma ve onun konuşulup yazılmasına vesile olma hedefiyle yazılmıştır. Ahmedê Xasî'ye göre; Zazaca, kelime, şiirsel söylem ve edebî yönden çok zengin bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmada, Ahmedê Xasî'nin kaleminden bu gerçek gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu makalede, iki hususa değinilmektedir:

- 1- Ahmedê Xasî'nin Hayatı
- 2- Ahmedê Xasî'nin Mewlid'inde Tema.

Çalışmaya örnek teşkil etmesi bakımından her bölümden Zazaca beyitler derlenmiş ve bunlar Türkçe karşılıklarıyla birlikte verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmedê Xasî, Mewlid, Allah, Tasavvuf, Muhammed, Salat.

1 Öğretim Görevlisi, Bingöl Üniversitesi Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı,
idagilma@bingol.edu.tr

Abstract

This study which examines the life of Ahmedê Xasî and his sense of art aims to be a light and a core study for new researches. The topic of this article is the first Zazaki texts called Mevlid written by a native speaker Ahmedê Xasi written in 1892 and published in 1899. It is written with the intention of vivifying a language that is in the period of extinction. As Ahmedê Xasi says, Zazaki has a rich alphabet, a rich vocabulary and a poetical way of saying to be standardized. This truth is intended to be shown in the eyes of Ahmedê Xasi.

Two subjects are mentioned in this article;

1- The life of Ahmedê Xasi.

2- The theme of Xasi's Mevlid.

Some Zazaki couplets are presented and translated into Turkish.

Keywords: Ahmedê Xasi, Mevlid, God, Muhammed, Salat,

Giriş

Üzerinde çalışma yapılmamış bir eser, sürülmemiş bir tarla gibidir. Böylesi bir çalışma, sahasında ilk olması bakımından çaba ve hassasiyet ister.

Unesco'nun 21 Şubat 2009'da yapılan bir değerlendirme sonucunda Zazacayı "Ölmeye Yüz Tutmuş Diller" kategorisinde göstermiştir. Bu noktada Unesco, haklıdır. Çünkü Zaza edebiyatı siyasî, sosyal, ekonomik, tarihî ve coğrafi... birçok etkene bağlı olarak bir elin parmaklarını aşmayan kaynağa sahiptir. Öyle ki eldeki imkânlar, bizi sadece elli yüz yıl ötesine uzanmaya götürmektedir.

İnsan için en değerli nimet nedir? Sorusuna en doğru cevap "*dil ve düşünce*"dir. İlimlerin bir nevi usul/metodu sayılan mantık kitaplarında dil ve düşünce hep bir arada verilir. Bazen dil bazen de düşünce öne çıkar. İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran ve onu üstün bir mertebeye çıkaran da bu iki unsurdur.

"*Düşünce, dilin evidir.*"² Diyen bilim adamı güzel demiştir.

Hayatı, olan biteni, kâinatı önce düşünürüz; sonra da onları dilimizle anlatır, tanır, öğretiriz. İletişimde en önemli araç dildir. Dil dışında da "ses, jest, mimik, şekil, simge, sembol..." gibi iletişim araçları vardır; ama bunlar, dile göre bir aksesuar veya ayrıntıdır.

Dilsiz bir iletişim, çok zordur. Örneğin, "*Salih, yarın arabayla eve gelecek.*" cümlesi muhabata dil olmadan anlatılsa, bu çok zor olacaktır. Böyle bir anlatımın alıcıya tam bir mesaj olabilmesi için, "*Salih, araba, ev*" de hazır bulundurulmalıdır. Bu ise zaman, imkân, masraf bakımından külfetler taşımaktadır.

2 Heidegger Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, Asa Kitabevi, Bursa, 2001.

Dil, en kolay, en ucuz, en çabuk, en etkili iletişim aracı olarak bireysel ve toplumsal hayatın dayanışma, kaynaşmasında da en aktif rolü üstelenendir. Bu sebeple, dile dair her çalışma, her gayret önemli ve kıymetlidir.

Bu makale de ‘diliyle ilgili kendisiyle alay edilen Ahmedê Xasî’nin her dilin edebî bir işlerliğe sahip olduğunu gösterme gayesiyle ortaya çıkardığı Mevlidi’ni içerik olarak anlatma gayesiyle yazılmıştır.

1. Ahmedê Xasî’nin Hayatı

1.1. Ahmedê Xasî’nin Doğumu

Mela Ahmedê Xasî, 1866’da Diyarbakır’ın Lice ilçesine bağlı Xas Köyünde dünyaya gelmiştir. Medrese eğitimine babası Molla Hasan’ın yanında başlamış ve bölgedeki medreselerde eğitim görmüştür. *Melayê Xasî*, *Seydayê Xasî*, *Ahmedê Xasî* isimleriyle tanınmıştır. Zazaların sevilen âlimlerindedir. Ahmedê Xasî, Hezan’da Molla Mustafa Hatib isimli âlimin yanında ve Pêçar Köyünde bir müddet eğitim gördükten sonra Diyarbakır’a gelmiş ve ilim tahsilinin büyük bir kısmını Diyarbakır Ulu Camii Mesudiye Medresesinde Müftü Hacı İbrahim Efendi’nin yanında yapmış ve icazetini hicrî/şemsî 1320’de ondan almıştır.³

1.2. Osmanlı Döneminde Bölgede Yaptığı Vazifeler

İcazetinden 1330’a kadar Osmanlı kurumlarında değişik memuriyetlerde bulunan Seyda, 1330 ‘da Diyarbakır merkez müderrisliğine tayin edilmiş, bir süre bu görevi yürüttükten sonra 1331’de doğum yeri olan Lice’nin Hezan nahiyesine müderrislik görevini naklettirmiştir. Bu vazifede de bir müddet kaldıktan sonra boşalan Lice müftülüğüne tayin edilmiştir. Seydayê Xasî, iki yılı aşkın bir süre hizmet ettikten sonra Hilafetin kaldırılıp Cumhuriyetin kurulması sebebiyle görevinden istifa etmiş, kendisine “Neden istifa ediyorsun?” diye sorulduğunda, “Şimdiye kadar bulunduğum makamda hâkim Kur’an idi. Şu andan itibaren Kur’an me’mur oldu. Ben ondan başkası ile hükmedemem!” der. Seydayê Xasî’nin etkisi sadece Lice bölgesindeki Zaza halkıyla sınırlı kalmamış, Bingöl ve Siverek topraklarındaki Zazalara ve Diyarbakır halkına da sirayet etmiştir.⁴

1.3. Ahmedê Xasî’nin Tasavvufî Yönü

Ahmedê Xasî, muttaki, şer’i meselelerde tavizsiz bir âlim olmakla latifeyi seven bir mizaca sahipti. Yaptığı latifeler genelde mantık ve felsefeye dayalı olurdu.

Seyda Ahmedê Xasî, tasavvufî eğitimini Nakşibendî şeyhi, Şeyh Abdulkadirê Hezanî’nin yanında tamamlayıp hilafet almış, fakat etrafında mürid toplama-

3 Erdoğan, M. Ali, *20 Mayıs 2011 Tarihli Doğruhaber Gazetesi*, Esenler/İstanbul, Yıl: 4, Sayı: 164, S.2

4 Erdoğan, a.g.e., s.2

mış, ilmi çalışmalarla meşgul olmuş ve sivil bir tarzda, halk içerisinde irşad ve tebliğde bulunmuştur.

“*Tezkire-i Meşayihî Amid*” isimli eserinde M. Şefik Korkusuz; “*Şer’iye Sicil Arşivinde araştırma yaptığım zaman, iki bine yakın dosya inceledim, dosyalarda kendilerinden muttaki ve ehli zühd olarak bahsedilen ender iki veya üç kişiden biri Seyda idi.*” demektedir.

Seyda Ahmedê Xasî, çağdaşı Salih Begê Hênî gibi çok kültürlüydü. Kendi ifadesiyle Kürdçenin Kirmancî ve Zazakî lehçelerinin yanı sıra Türkçe, Arapça ve Farsçayı da gayet iyi bir şekilde, hatta bu dillerde şiir yazabilecek seviyede bilmektedir. Ayrıca zamanını iyi okuyabilen bir şahsiyettir.⁵

1.4. İttihat ve Terakkicilerin Zulmüne Maruz Kalması

Melayê Ahmedê Xasî, kendi dönemindeki İttihat ve Terakkicilere sürekli muhalif olmuş, birçok defa onlarla tartışmıştır. Bir gün Ulu Cami’de Cuma günü ittihatçı bir vaiz:

“*Va’tesimu bihabillahi cemâa*” “*Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı sarılın.*” (Âl-i İmran,103) ayetini yanlış tefsir eder.

Seyda Ahmedê Xasî: “*Sen Allah’a iftira ediyorsun, o ayetin tefsiri öyle değil.*” diyerek itiraz edince, İttihatçılar ayağa kalkıp üzerine yürümeye başlar, o anda camide bulunan eski belediye reisi Hacı Niyazi Efendi ve bazı beyler hemen silahlarını çekip Seyda’nın etrafını sararak; “*Seyda’nın kılma dokunanın cesedi yere düşer.*” diye bağırınca diğerleri dururlar.

Bu olaydan daha evvel de yaşanan bazı ihtilaflardan dolayı ittihatçı Ziya Gökalp ve arkadaşları, Seydayê Ahmedê Xasî ve bazı şahısları İstanbul’a şikâyet ederler.

İttihatçı hükümet, Seydayê Ahmedê Xasî ve şikâyet edilenlerin tümünü 1909 yılının Mart ayında Rodos adasına sürgüne gönderir. Melayê Ahmedê Xasî, sürgüne gönderilişini şöyle anlatır:

“*Ben evde iken bir gece kapım çalındı, açtım, bir memur: ‘Efendim, vilayette ehli ilim bir meseleden dolayı çıkmaza girdi, sorunun çözümü için vali bey sizi rica ediyor.’ dedi.*”

“*Ben de hemen gider gelirim düşüncesiyle ceketimi omuzlarıma attım ve elimde sigaram yola düştüm gidiş o gidiş. Hemen o gece sürgüne gönderildik.*”⁶

Seyda iki yılı aşkın bir süre sürgünde kalır, bu müddet maddî açıdan bayağı sıkıntı çeker. Sultan Reşad’a Farsça bir beyit yazıp gönderir. Sultan, bunun üzerine Ahmedê Xasî’yi çağırır ve serbest bırakır.

5 Erdoğan, a.g.e., s.2

6 Mela Ahmedê Xasî, *Mewlid*, Hivda İletişim, İstanbul, 2008, s.6

Ahmedê Xasî, ittihatçılardan Ziya Gökalp ile fikirlerinden dolayı çokça tartışmış, ona reddiyeler yazmıştır. Lakin Seyda'nın reddiyelerini hangi dergilerde yayınlattığını bilmemekteyiz.

Ahmedê Xasî'nin dediğine göre Z. Gökalp en son Kürtçe yazdığı makalesinin sonuna "Hikmeta vî dinyayê, li aqlê min û xasî ra nayê." "Benim ve Xasî'nin akli dünyanın hikmetini anlayamaz." şeklinde bir ibare yazmış ve bir daha da Seyda'ya cevap vermemiştir.

Şeyh Said hadisesinde Seyda Ahmedê Xasî'nin adına rastlanmamaktadır. Seyda Ahmedê Xasî, Cumhuriyetin ilanından sonra, Hezan'da kalmış, halkın maddî ve manevî sorunlarıyla ilgilenmiştir.⁷

1.5. Zazaca Mewlid

Bazı Kurmanc mollalar, zaman zaman Melayê Ahmedê Xasî ile şakalaşırlar:

"Siz Zazaların kültürel birikimi var mı? Bizim sayısız edebî eserlerimiz var." der. Seyda üzülür: "Bekleyin size göstereceğim!" der ve bir Cuma, namazdan sonra evine kapanır, yazmaya başlar. Diğer Cuma, namazdan evvel bitirip çıkar, o âlimlere eserini gösterir: "Alın size Zaza edebiyatından küçük bir numune!" der. Mevlidi inceleyenler hayret eder ve Seyda'yı tebrik ederler.⁸

Mevlid 1900'da 400 adet basılmıştır. Bu mevlidin dışında bazı mollalar da mevlid yazmışlar fakat Ahmedê Xasî'nin mevlidi kadar edebî yönden başarılı olamamışlardır. Süleyman Çelebi'nin yazdığı Türkçe mevlid ve Melayê Bateyî'nin yazdığı Kürtçe mevlidin konu başlıkları Arapçadır. Lakin Melayê Xasî yazdığı mevlidin konu başlıklarını dahi Zazaca yazmıştır. Seyda'nın mevlid dışında "*Kitab'ut Tesdîd Bi Şerhî Muxteser'it Tewhîd*" isimli eseri ve başka eserlerinin de olduğu söylenmektedir. Bu eserlerin Urfalı Kemal Badıllı'ya verildiği ve 12 Mart Muhtrası zamanında torunu tarafından yakıldığı söylenmektedir. Tabi Seyda'nın Arapça, Kurmancî yazdığı şiirleri günümüzde de mevcuttur. Xasî kalemını kullanma yönüyle Ahmedê Xanî'ye benzer. Ahmedê Xanî nasıl ki halkta cehaleti ve kültürel eksikliği fark etmiş ve bunun telafisini halkın dilinde Allah inancı ve peygamber sevgisini anlatan '*Eqîda îmanê*, '*Eqîda İslamê*, '*Nûbihar* gibi eserlerle yapmışsa, Melayê Xasî de halktaki kültürel eksikliği yazdığı mevlid ve şiirlerle peygamber sevgisini aşlayarak izole etmeye çalışmıştır.⁹

Ahmedê Xasî, hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Eserlerine, şiirlerine, halk arasında oluşturduğu intibaya bakılırsa Ahmedê Xasî, ilminin hakkını vermiş,

7 Erdoğan, M. Ali, *20 Mayıs 2011 Tarihli Doğruhaber Gazetesi*, Esenler/İstanbul, Yıl: 4, Sayı: 164, S.2

8 Korkusuz, M. Şefik, *Tezkire-i Meşayihî, Amid*, Kent Yayınları, İstanbul, 2004, 1. Baskı

9 Erdoğan, M. Ali, *20 Mayıs 2011 Tarihli Doğruhaber Gazetesi*, Esenler/İstanbul, Yıl: 4, Sayı: 164, S.2

İslam inancını yaşayıp halkta da yaşatmaya çalışmıştır. 18. 02. 1951'de Hezan'da vefat eden Seyda Ahmedê Xasî, bu köye defnedilmiştir.

2. Mevlidê Xasî'nin Tema Yönüyle Değerlendirilmesi

2.1. Mevlid'in Kavram Olarak Tanımı

Arapça bir kelime olan “Mevlid” viladet masdarından türemiş olup çoğulu Mevalid'dir. Bu sözcük Arap dilinde bir zaman ismi olarak “Herhangi birinin doğduğu zaman” ve bir mekân ismi olarak “Herhangi birinin doğduğu yer” ve ayrıca “doğma, doğum” gibi anlamlar ifade ediyor olmakla hususi olarak Hazret-i Muhammed'in “doğduğu zaman”, “doğduğu yer” ve “doğumunu anlatan manzum eser” gibi anlamları da ihtiva eder.¹⁰

Edebî bir terim olarak ise, Hazret-i Muhammed'in özellikle doğumu başta olmak üzere, hayatının çeşitli safhalarından (peygamberliği, miracı, diğer mucizeleri ve vefatı) kısaca bahseden, çoğunlukla manzum olana ve mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan eserlerin genel adıdır.¹¹

2.2. Zazaca Mevlidler

İslam'ın ilk yıllarında Müslüman olan Zazalar, İslam'a sıkıca bağlanmış ve Peygamber Efendimize karşı olan sevgi ve muhabbeti yüreklerinde hissetmiş ve yaşamışlardır. Bu sevgi ve muhabbetin bir sonucu olarak mevlid ve siyer türünde eserler neşretmişler. Bu eserler, Zaza edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir. Son bir kaç yılda yazılan mevlidler sayılmazsa elde altı adet mevlid bulunmaktadır...¹²

2.3. Mewlidê Xasî'nin Bölümleri

Ahmedê Xasî'nin mevlidi, asıl itibarıyla 14 bölüm olup 366 beyitten oluşmaktadır.¹³

Bu beyitler, on dört bölüm olarak tertip edilmiştir. Her bölümde konular, başlık olarak verilmiştir:

Bölümler, birbirine “*Wazenî ger ma xelasiyya tamam/ Vatişê ma esselatu vesselam*” (*Biz tam bir kurtuluş istiyorsak söyleyeceğimiz salat ve selamdır*) beyitleriyle bağlanmıştır. Ayrıca eserin sonunda Siirtli Umer Fethullah Hasbî'nin kaleme aldığı bir takriz vardır.

2.4. Mewlidê Xasî'nin Tema olarak Değerlendirilmesi

Bu eser, Süleyman Çelebi'yle başlayan”Peygamberimiz(s.a.v)’i övme, onun viladetine vurgu yapma” babındaki mevlid geleneğine tema olarak uyar. İçerik

10 Varol, Murat, “Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği”, Bingöl Üniversitesi, II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Bingöl Üniversitesi Yayınları, s.626, İstanbul-2012.

11 Varol, a.g.e. s.626

12 Varol, a.g.e. s.626

13 Kar, Cihat, “Zaza Dili Araştırmalarının 150 Yıllık Geçmişi Üzerine-I”, s.9-10

olarak benzer eserlerle örtüşür. Zazacanın bir edebiyat dili olabileceği iddiasıyla ortaya çıkan bu eser, dinî-tasavvufî geleneğin olgun bir örneği olarak karşımızda durmaktadır. Tasavvufî yelpazedeki genişlik kimi zaman İslamî rivayet geleneğine ters düşen İsrailiyat türündeki söylemleri kısmen de olsa bu mevlidde de görüyoruz.

1. Bölüm: Giriş bölümü dediğimiz bu bölüm 21 beyitten oluşur.

Şükürün ana konu olduğu bu bölümde besmele ile söze başlayan şair Xasî, Allah'ı sıfat ve isimleriyle yüceltip o'nu medh ve sena eder. Yüce Allah'ın kulları üzerindeki sayısız nimetine değinir. Acziyet ve fakr diliyle Allah'a niyazda bulunur. Ayrıca Yüce Allah'ın rahmetine dair olan ümit de dile getirilir. Allah'tan ümit kesip yeis/ümitsizlik içinde olmanın ise hüsrana yol açacağı söyleniyor.

“Ez bi bismillahi ibtidâ kena/ Raziqê amanu u xasan piya kena”
(Havas ve avamın Razık'ının (ismiyle) Ben Bismillah ile başladım)

“Rabbi hamd u şukrî encax tu ri bî/ Kibr u medh u fexri pîru tu ri bî”
(Kibriya, medih ve fahrın hepsi sanadır. Rabbim hamd ve şükür ancak sanadır)

...
“Halê miskîn u fekîr u naqisan/ Rureş u zerrê siyahî zey hesan”
(Miskin, fakir ve noksanların hali yüzü kara, gönlü demir gibi siyahtır)

...
“Manenu îne seru şukrê çiman/ Des u ling u piya bi e'zayê binan”
(Gözlerin şükürü el, ayak beraber ve diğer azaların (şükürü) bunların üzerine kalır)

...
“Wazeni ma lutfi tu her gu hewe/ Tım bizariyy u fixan roc u şewe”
(Gece gündüz hep ağlamak ve feryadla biz senin lütfünü her zaman isteriz)

...
“Hendi ma şeytani ra perway çiyu/ Yu ku tu ra tım biyu bê hivîyu”¹⁴
(Gerçi şeytandan pervamız yoktur, (onun dışında) senden her dem ümidi kesen yoktur!)

2. Bölüm: “Tertibê Mewlûdi u Fazlê Wendîşî” başlıklı bu bölüm 45 beyit

14 Bölümlerdeki Zazaca metinler için “Mewlid, Nuştox Mele Ehmedê Xasî, Tadayox W.K. Merdimin, Hivda İletişim, İstanbul, 2008” adlı eserden istifade edilmiştir.

olup bu bölümde mevlidin fazileti, tertibi ve önemini dile getirmektedir.

Mevlid geleneğinden, törenlerinin düzenlenme gerekçelerinden, iyi bir mevlidin hazırlığının nasıllığından ve onun okunmasının hangi vakitte daha faziletli olduğundan bahis açılır.

Mevlidin gece okunmasının daha faziletli olduğunu beyan eden Xasî, bunu Hazret-i Muhammed aleyhi selamın gece vakti dünyaya gelişine bağlar.

Ger tu yew mevlud xu ri wendiş bîdi/ Lazım tertib bızan pê bîdi

“Eğer, bir mevlid okutması verirsen, bil ki bir tertiple vermen lazımdır.”

Ewwela tezyini xû u aylani xu/ Lazımu tu ri bıqası hali xu

“Öncelikle kendi ve aileni süslemelisin ve (bu hazırlık da) lazımdır ki senin gücünce olsun.”

Ca biyari ba'di cu ûd u buxur/ Şerbet u muman zi runi biqusur

“Bundan sonra hemen ud ve buhuru, şerbet ve mumları eksiksiz getirin.”

...

Ger bîpersi wendişê roc u şewe/ Wendişê şew baştîru ger gu hewe

“Eğer (mevlid için) gündüz ve gece okumasını sorarsan, gece okuması her zaman daha güzeldir.”

...

Hasilî qet nini vatiş vafê yı/ Ma bı fek tarif bıker hem medhê yı

“Özetle, Biz ağızla onun övgüsünü tarif de etsek mevlidin) fazileti söylemeye gelmez.”

...

Nefê mevludi şıma persi bızan/ Qat ebed nini hesabê defteran

“Mevlidin faydasını siz sorarsanız kesinlikle defterler onu hesaplayamaz.”

...

Meclisa mevlud biyu wendiş tede/ Gu bıbu xerq ay di nurê Ehmedi

“Bir mecliste mevlid okunursa, (umulur ki) Ahmed'in nuru (o meclisi) kaplar.”

...

Hem cewabê qabre zi ey ri sehal/ Ku biyu tavi bidu emma yusal

“Hem o kişiye kabir suali kolay olur, ki o (hesabı) uzun ve zor olsa da.”

...

Pize de gu nan biku cuş u terab/ Gu bıwazu tım afu vacu e Rab

“(mevlid şevkiyle) midede ekmek coşkuyla raks eder ki her zaman der: “Ey Rab! Af (isterim!)”

...

Henkî nefê wendişê mewludi yı/ Ger biyê vatiş şini vist per belê¹⁵

“Mevlidin okunuşunun bir parçası (için) söylemek gerekirse bir belanın yirmi parçasını giderir.”

3. Bölüm: “Çini Biyayişê Eşyan u Sırri Huma Yu” başlıklı bu bölüm 16 beyitten oluşur.

Kâinatın henüz yaratılmadan önceki hali/yokluk hali, Allah’ın hikmet ve kudreti, O’nun varlığının sırları anlatılır. Bu bölümde ayrıca Yüce Allah’ın zatı itibarıyla tarif ve tasvir edilemeyeceği de dile getirilir.

Ewwilî Xellaqê kulli masiva/ Tım teni bı baş bızan bînewa

“Evvelde bütün masivanın Hahkı, her zaman (varlığı) vasıtasız olarak tek başınaydı.”

Ni enu ardu eni ezmani bî/ Ni periyyu cinni ni insan bî

“Ne bu yer, ne bu gökler; ne peri, ne cin, ne insan (vardı.)”

Ni eni roc u şewî ni nızd u dur/ Ni zemani ni mekani bifutâr

“Şüphesiz ne bu gündüz ve gece, ne yakın ve uzak, ne zaman ve mekan (vardı.)”

...

Nişkenu yo zi biku te’rif hema/ Cewherê marifetê Xellağê ma

“Yaratıcımız (Allah)ın ne özünü, ne bilinmesini hâlâ kimse tarif edemez.”

Çunkî heddê herf u sewtan qet niyu/ Sırrê Xellaqî cihan pê vaci-yu

“Çünkü harf ve seslerin kesinlikle haddi değil ki, cihanın Halk’ının sırrı onlarla söylensin!”

...

Hasılî qat eşkeni ruşni çıra/ Hukmi ruci sist kiru hukmê xu ra

“Elhasıl, hiçbir zaman lambanın aydınlığı gündüzün (aydınlığını) hükmünü, kendi hükmüyle hafifletebilir mi?¹⁶

4. Bölüm: “Xelqê Peyxemberi Ma u Xelqê Eşyanu” diye isimlenen bu bölüm 28 beyitten oluşmuş olup burada Peygamber aleyhi salât ve selamın ve eşyanın yaratılışından bahseder.

“Yaratılış, ilk nasıl başladı, nasıl yayıldı ve Hazret-i Muhammed, bu evrelerin hangisinde ruh olarak vücud buldu?” sorusunun cevabı okunur, akıp giden dizelerde.

¹⁵ Tadayox W.K. Merdimin, *a.g.e.* s. 8-35

¹⁶ Tadayox W.K. Merdimin, *a.g.e.* s. 35-41

Ayrıca, sırlar âleminde ruhi boyut olarak var olan Muhammed(a.s.m) giydirilen on iki manevî örtüden bahseder ve bu örtüleri şöyle sıralar:

Merhamet, Keramet, Minnet Menzilet, Nübüvvet, Taat, Saadet, Rifet, Hidayet, Tazim, Şefaaf, Kudret.

Ewwilli darey yeqinî Rabbi ma/ Kerda xelq u ya bi çar şaxi hema

“Rabbimiz, öncellikle yakın ağacını yarattı ve onun dört dalı vardı.”

Ba'di cuyi Padişahê Sermedî/ Henki nurê xu girewt qey Ehmedî

“Bundan sonra Ebed Padişahı (Allah), kendi nurundan Ahmed (Muhammed) için bir parça aldı.”...

Xaliqî yew cewherê yî nuri ra/ Kerde peyda ba'dê cu anya tera

“Halık (Allah) o nurdan bir cevher(madde) yarattı ve sonra ona baktı.”

Bi dî felqey tawili ey yew hewi/ Yê biheybet da nezar nîmey yewi

“ (O nur) hemencecik bir seferde iki parça oldu, O (Allah), heybetle onun yarısına nazar eyledi.”¹⁷

5. Bölüm: “Emrê Huma'y u Qey Qalema” ismiyle bilinen bu bölüm 17 beyitten oluşmaktadır. Hayal etmenin ağırlık kazandığı bu dizelerde Yüce Allah(c.c)'ın yaratılacak/olacak her şeyi yazması için kaleme emir vermesi anlatılır. Tasavvufî anlayışa göre Allah(c.c), ilk önce kalemi yaratmıştır. Kalem vücud bulduktan sonra da ona varlığın kaderini yazması ferman buyrulmuştur.

Bu dizelerde yine Peygamber Efendimizin nurunun Allah-u Tealatarafından yaratılışı anlatılır:

Va binusne yew çiniku geyrê mın

Hem Muhammed qasid u qey emrê mın

“Dedi: ‘ Yazın, benden gayrısı yoktur; hem Muhammed emrim için benim elçimdir.”

Weqtu âna va şinawut ey qalem/ Taviî şî secdê u biheş bi hem

“ Ne zamanki (Allah) böyle dedi, işitti o kalem. Çabucak secdeye gitti ve hem kendinden geçti.”...

Va: Bînusnê her çî isyani bîku/ Yo ku hissey yî ciri eger bîku

“Dedi: ‘ Yazın, her ne isyan olursa, ona bir hisse vardır, eğer (o isyanı) yaparsa.”

“ Her çî niğeyrû bi eksê emrê ma/ Heqqe yê firdews u ditiş wechê ma

“ Her ne (zaman) emrimin aksine dolaşmazsa, onun hakkı Firdews (Cenneti) ve benim vechimi görmektir.”

17 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e.s. 41-51

**Va: “Bınusnê ummetê yı ri surûr/ Ummetun muznibetun, Rab-
bun Ğefûr**

“Dedi: ‘ Onun ümmeti için sürur(mutluluk) yazın, (o ümmet ki) günahkâr bir ümmettir (ve Allah) Gafur bir Rabbtir.”

**Yo sebab ra sunnet u şeçqi qalem/ Weqtê qat’î ma biker ey ze’l
Himem**

“Bir sebeple kalemin iki parça olması bir adettir, ey Himmet sahibib biz ne zamanki kesin (bir hata) işlersek.”*

**Ba’di cu nuştî heme taqdiri tam/ Çi bibu peyda ila yewmî’l qı-
yam**

“Bundan sonra (kalem Allah’ın izniyle) kıyamet gününe kadar olacak tüm kaderleri tamamen yazdı.”¹⁸

6. Bölüm: *“Xelqê Ademiyyu Nurê Peyxemberiyyu Kewti Paştey Yı”* başlıklı bu bölüm 40 beyit olup Hazret-i Âdem’in yaratılışını, bedenine ruh verilmesini ve sırtına Hazret-i Muhammed aleyhi selam’ın nurunun bir alamet olarak yerleş-tilmesi anlatılır.

Hazret-i Âdem’in sırtındaki o nur, Peygamber Efendimizin nurudur ki, Hazret-i Âdem(as.)’den pak silsilelerle geçip gelmiş ta Hazret-i Amine’nin altında parlayıvermiş.

**Ba’di kulli nuştîşi eşyan ku kerd/ Xalîqê Cebbarî fermanike
kerd**

*“Bütün eşyanın yapılan yazılışından sonra Halîk ve Cebbar (Allah) bir fer-
man buyurdu.”*

**Qaybi Cebraili va: “Henki Harrî/ Biyare erdan ra bi şeştî
tewwirî**

“Cebrail’e dedi: ‘ Yeryüzünden altmış çeşit topraktan bir miktar getir!

Nibu rengineke tera biyarrî kemî/ Pe vurazın ey harî ra ademî

*“Renginden hiçbir eksilme olmadan getirin ki, o topraktan Âdemi yarata-
yım.”*

....

**Kerdê ser aw hengi bahrê huzni ra/ Yu binan tavil girewt biham-
di ra**

*“(o toprağa) Hüziin denizinden biraz su serpti, (o topraklar) birbirini zor-
lanmadan çabuklukla tuttu.”*

**Ma zî luma daima mahzun benî/ Can yenu pê ser muheyyer
manenî**

18 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 51-57

“Biz de (mayamızda olan) bu (hüzün suyu) sebebiyle daima mahzun oluruz, can geri gelir, hayran kalırız.”

Ba'di cu Âdem tamam kerd şeklê yı/ Hezret-i Cibrîli puf kerd ruhê yı

“Bundan sonra Âdem'in şeklini tamamladı, Hazret-i Cebrail (Allah'ın) ruhundan ona üfledi.”

Tavilî Âdem wurişt runişt verî/ Hezret-i Cibrilî secde berd cirî

“Çabucak Âdem(a.s), kalktı ve önde oturdu; Hazret-i Cebrail ona secde etti.”

Ba'di cu her çi melek piyru tamam/ Secde berdî âdemi ra xas u âm

“Bundan sonra özel ve genel (görevli) meleklerin hepsi eksiksiz Âdem'e secde ettiler.”

Tavilî nurê Muhammed Xatemî/ Bî mucella yu di paştey ademî

“Son (Peygamber) Muhammed aleyhi selamin nuru çabucak seçkin olup Âdemin sırtında görüldü.”

...

Xaliqi va: “Nurê şahi cinn u ins/ Haw di paştey tu da yu eyr u celîs

“Halık dedi: ‘ İşte (Melekler) gördü, ins ve cinlerin şahının nuru bugün senin sırtında oturmaktadır.”

Hikmet u heybet zî piyru awewu/ Ni'met u cennet zî piyru awe-wu

“Hikmet ve heybet hepsi o (nur)dur, nimet ve cennet hepsi o (nur)dur.”

...

Weqtu yu nur ame gîşte bi sekan/ Nuri çar yaran zî amey yı bînan

“Ne zamanki nur (akıp Âdem'in) parmağında yerleşti, dört dostun* nuru da birbirinden geldi.”

Nurê Sıddıqi dı raştê sıdqi de/ Bî sekan Faruqi zî Sıddıqi de

“(Ebubekir) Sıddık'ın nurunu gördü (o) doğru (Muhammed'in) sağında, (Ömer'ül) Faruk da (Ebubekir) Sıddık'ın nurunda karar kıldı.”

Nurê Usmani zî raştê Umerî/ Yı Alî kışta çepey Peyxamberî

“Osman'ın nuru da Ömer'in sağında, Ali de (Hazret-i) Peygamberin sol tarafında (görüldü)”¹⁹

7. Bölüm: “Eştîşê Âdem Yu Cennet Ra U Mardîşê Kalikani Peyxamberî Ma” başlıklı bu bölüm ise 22 beyittir.

19 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 57-69

Kur'an ayetlerinden ve Hadis-i Şeriflerden öğrendiğimiz kadarıyla Hazret-i Âdem(a.s.), yaratılıp eşi Havva'yla Cennete yerleştirildikten sonra dilediği her şeyden yiyebilecekleri emredilmiştir. Şeytan aleyhile'na hile ve desiseler ve vesveselerine Allah'a yemini de alet ederek Hazret-i Âdem ve Hazret-i Havva'nın bu yasak meyveden yemesine neden olmuştur.(Bakara, 2/35) İlahî bir hikmet-ki bu yeryüzündeki kulluk sürecidir- olmalı ki bu yasak meyveden tadışdünya hayatındaki imtihanın başlangıç vesilesi olmuştur.

Bu bölüm, bu hakikate dikkat çekmek babından Hazret-i Âdem'in Cennetten kovuluşunu, Peygamber Efendimizin ismini vesile ederek tövbesinin kabulünü ve Hazret-i Muhammed aleyhi selam'ın dedelerine kadara varan süreci anlatır.

Xaliqî hurdî müzeyyen kerdî bî/ Hem zi Cennet dı muxeyyer kerdî bî

“Halk (Allah) İkisini süslemişti, hem de onları Cennete serbet kılmıştı.”

Ba'di cû ku Ademî bi emrî kerd/ Xaliqî va: “Yı bigeri berzi ard

“Ondan sonra ki, Âdem emre itaatsizlik etti, Halk dedi: ‘Onu alın yer(yüzün)e atın!’”

Tavilî libas u tezyin bı vinî/ Yîni ra u eşti na dünya genî

“Elbise ve süsleri onlardan çabucak kayboldu ve (onları) bu dünyaya attı.”

...

Ba'di a'fwey Âdemi ra bil yeqin/ Ame paştey Şîsi yo nuru verîn

“Âdem'in affından sonra şüphesiz Şis (a.s.)'in sırtına bir nur geldi.”

Şîsi ra zî ame lacê yı hema/ Nişkêna hendî bîmarî qey şîma

“Şis(as.)'ten de (o nur) hemen oğluna geçti, (o silsile misali nurun geçtiği kişileri) sizin için o kadar saymam.”

Çunkî hetta biyru Adnani resû/ Ku bibu nızdi se namî pe resû

“Çünkü ta ki gelip Adnan'a yetiştî ki yaklaştıkça (o Muhammed'in) namı yetiştirirdi (kulaklara.)”

...

Şîsi ra hetta tıya nur bı nihan/ Fuc'etten pi yê de bı zahir heman

“Şit (a.s.)'ten bu yana nur (babadan oğula) yayıldı, ansızın o (Muhammed) nun dedesinde hemen zahir oldu.”²⁰

8. Bölüm: “Abdullahî u Cuhudi Şamiyan u Waştîşê Amina Ci Ri” başlıklı bu bölüm 28 beyit olup Peygamberimizin babasından, nur-u Muhammedî'nin ona geçişinden bahsedilir.

20 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 69-77

Yine Abdullah'ta bu nuru gören kâfirlerin ona düşmanlıklarından ve tertiplemek istedikleri suikastlardan bahseder. Oysa Yüce Allah(c.c), bu art niyetlilerin planlarını her defasında bozar.

Hazret-i Muhammed aleyhi selam'ın annesi, Âmine Hatun'un Abdullah'a eş olarak istenmesi de bu bölümde anlatılır:

Weqtu Abdullahî de nur bı zuhûr/ Kafıran zana ku amew nızdı nur

“Ne zaman ki, nur Abdulla'ta zuhur etti, kâfirler bildi ki, nur(un doğumu) yaklaştı.”

...

Tım qıçî ra pawut yı kafıran/ Cayke Abdullahi bıkişê bi bıran

“Küçüklükten beri kâfirler onu kolluyordu, bir yerde Abdullah'ı kardeşsiz öldüreler.”

Rayke hewtay heb cuhud piya bî heval/ Sûndî wendî kerdî eqdı kew betal

“Bir seferinde yetmiş düşman arkadaş olmuştu, Boş bir akidle yemin ediyorlardı.”

...

Mıyan Şamî ra wiriştî her gû hew/ Şine rey ra nî biroç dâim bışew

“Her seferinde Şam'dan kalkıp gündüz değil geceleri yol kat ederlerdi.”

Kewtî çol û Kerbela yê kafırî/ Şi hetay dorê Mekkî zey âdırî

“Kerbela çölüne düştü o kâfirler, Mekke'nin civarına kadar ateş gibi gittiler.”

Weqtu şî yê het cuhudî şamiyan/ Tavilî yu askeri rewhaniyan

“Ne zaman ki Şamlı düşmanlar ona taraf gittiler, hemence atlı askerler...”

Ame ezman ra cuhûdî tar u mar/ Kerdî pîrû eştî şî yı zey ğubar

“Geldiler gökten, düşmanları tarumar ettiler, hepsini toz gibi (sağa sola) attılar.”

...

Yew Weheb bı Zuhriyan ra namedar/ Yo zî yu roc ame bı seydu şikâr

“Zührelerden Vehb namında biri vardı, o da bir gün ava gelmişti.”

...

Weqto yê dî, yê ro yew hikmet gına/ Va: “Miyew keyneyke esta Amına

“Ne zaman ki onu gördü, onda hikmetten bolca (vardı.) Dedi: ‘Bende bir kız var (adı) Âmine.’”

Go bîdî yî ger bîbu yîra qebul/ Laiq yî wa tenî ayew betul”

“ (Âmine’yi) ona vereyim ve ondan görsün kabul, sadece o betül ona layıktır.”

...

Hem şî Abdulmuttalib va ay xeber/ Kerd Abdullahî de taviş eser

“ Hem gitti Abdulmuttalip söyledi o haberi, (haber) Abdullah’ta çabucak tesir oluşturdu.”

Ba’dî cûşî yî biurfî ay zeman/ Waşte Abdullahî rî şahî cihan

“ Ondan sonra (Abdulmuttalip) o zamanın örfü üzere (Vehb’in evine) gitti, cihanın güzelini istedi Abdullah’a.”

...

Weqtu arde hem yene bî ay şewî/ Hem Recep bî Aşme bîbî yew şewî

“ (Âmine gelin geldiği) o zaman hem Cuma gecesiydi, hem Recep’ti ve hilal bir gecelikti.”²¹

9. Bölüm: “İntiqali Nuri Peyxamberi Yo û Hewnani Aminayu” başlıklı bu bölüm ise Peygamberimiz aleyhi selam’ın nurunun Hazret-i Abdullah’tan Hazret-i Amine’nin alınına geçişinden bahseder.

Hazret-i Amine’nin kutlu doğum öncesi gördüğü rüyalarından ve bu rüyalar vasıtasıyla aldığı müjdeli haberleri ve Hazret-i Muhammed’in anne karnındayken yetim kalışı da anlatılır.

Ba’dî cû nûrû ku ma kerd sena/ Ame bî meyman bî qaybê Amina

“ Ondan sonra o nur (Muhammed) ki biz onu övdük, gelip Âmine için misafir oldu.”

Weqtu yo nur Amina de bî zuhûr/ Amina zî dî eceb izz u surûr

“ Ne zamanki nur Âmine de zuhur oldu, Âmine acaip izzet ve ikramlar gördü.”

Amina va: “Weqtu min zana ku nûr/ Amey u meymaniye min bî futûr

“ Âmine dedi: ‘Şüphesiz ben bildim o zaman, (bu) nur bana sıkıntı vermeksizin misafir gelmiş.’”

...

Weqtu bî şeş aşme hamlê ey cirî/ Kerdi Abdullahi qasdi tûcirî

“ Ne zamanki o (Âmine)nun hamli altı aylık oldu, Abdullah ticarete niyetlendi.”

21 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 77-87

Şî Medîne Xaliqî da niweşi/ Qeybi Abdullahi şerbet werd u şî

“(Abdullah) Medine’ye varınca Allah(c.c) ona hastalık verdi, Abdullah için bu (ölüm) şerbet(i) oldu, içti ve gitti.”

Na dinya ra yo hebîb Enwerî/ Umrî yînri pîru vistu panc serî

“Bu dünyadan münevver bir sevgili (göçtü ki) onun ömrü tamamıyla yirmi beş yıldı.”

Weqtu Abdulmuttalib bi ba xeber/ Amina berma u va: “Ah û keser”

“Ne zamanki Abdulmuttalip (oğlu Abdullah’ın ölümünden) haberdar oldu, Âmine ağladı ve dedi: ‘ Çokça ah!’

Va: “Zerey min bî nî wey lûmîn/ Xaliqî verda yetim nu hemlê mîn²²

“(Âmine) Dedi: ‘ Benim yüreğim iki parça oldu, bana vay; Allah, bu hamlimi yetim bıraktı.”

10. Bölüm: “Welednayışi Peyxamberi Ma u Sallellahu Aleyhi we Elâ Alihi We Sellem” başlıklı bu bölüm, 18 beyit olup kutlu doğum, mübarek viladet ve bu viladet esnasındaki harikulade olaylardan bahis eder.

Âlemlere rahmet, Kevser sahibi, seyidimiz ve serverimiz Hazret-i Muhammed aleyhi sellem’in doğumu çoğunlukla annesi Hazret-i Amine’nin dilinden anlatılmaktadır.

Son beyitler ise hemen hemen bütün mevlitlerde ortak olan “Merhaba!” faslı olarak belirir. Merhaba faslında Peygamber Efendimizin yeryüzüne intikalinin sevinci dile getirilir.

Şî Rebîulewwelî ra des şewî/ Amina bî xerqê nur’e yew hewi

“Rebiülevvel ayından on gece geçti, Âmine birden bir nura boğuldu.”

Amina va: “Weqtu bî duyey şewî/ Ez tena menda dî xelwê bi yewî

“Âmine dedi: ‘ Ne zamanki on iki gece oldu; ben tek başıma iki kez halvette kaldım.”

...

Werdişî yî dır rehet bî canê min/ Mîn dî yew teyrekî ame banî mîn

“O (şerbeti) içmekle canım ferahladı, ben gördüm ki bir kuş evime geldi.”

Tavilî min dî habibê min emîn/ Ame dunya qûmû qawmel hadirîn

22 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 87-97

“Hemence gördüm ki, benim sevgili, emin (evladım Muhammed), dünyaya geldi; aile ve akrabalar (da) hazırды.”

Ğeyri insanî çıqa eşya bî va:/ “Merheba ya Seyyidêl Kewneynî!” va
“İnsan dışında ne kadar mahlûk varsa dedi (ki): ‘Merhaba ey iki dünyanın seyyidi!’”

Merheba ey sirrê Subhan merheba!/ Merheba ey ruhê ruhan merheba!²³

“Merhaba ey Subhan (Allah)’ın sırrı merhaba, merhaba ey ruhların ruhu merhaba!”

11. Bölüm: “Henî Ecabiyan u Amej Wucûd Şewê Mewludî” başlıklı bu bölümde -17 beyitten oluşan bu dizelerde- Hazret-i Muhammed (a.s.m) Efendimizin dünyaya teşrif eylediği gecede ki olağanüstü olayları anlatır.

Weqtu ame na dunya tavil hema/ Secde berd qay Xalıqê arş u sema

“Ne zamanki (Muhammed) geldi bu dünyaya çabucak secde etti arş ve semanın Halkı için.”

....

Vîst û yew qanterê bî çares kewtî war/ Ey şewî dı banî himmet ra neçar

“ (O gece, Kısra’nın sarayında) Yirmi bir sütun vardı, on dördü devrildi, o gece bakın (bu ihtişam, her türlü) himmetten çaresiz (kaldı.)”

Behrê Sawa zuwa bı yu zi a şewî/ Aw tede nimend asla yew hewî

“Bir de Sava Gölü kurudu o gece, hiçbir şekilde onda su kalmadı.”²⁴

12. Bölüm: “Helima Sa’diyan Radiyahellahu Teala anha/ minha” Başlıklı bu bölüm 24 beyittir.

Araplarda çocukları sütanneye vermek bir gelenektir. Hem çocuklar, temiz kır havasını soluyarak büyüsün; hem fasih bir Arapça öğrensün diye böyle yaparlardı. Hz. Muhammed aleyhi selamda doğduğu zaman, onu da Sa’d Kabile-sinden Halime isimli bir sütanneye verdiler.

İşte bu bölüm, Hazret-i Muhammed aleyhi selamın sütanne Halime’ye verilişi ve bu müddet içinde yaşananları anlatır.

Ayrıca bu dizelerde Peygamber Efendimizin altı yaşında annesi Amine’yi, sekiz yaşında dedesi Abdulmutalib’i kaybetmesine yer verilir:

23 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 97-103

24 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 103-109

Amina va: “Hewni munde bı beyan/ Go bido yı şıt Helimay Sa'diyan”

“Âmine dedi: ‘Rüyamda gördüm ki, ona Sa'dlı Halime süt verecek!’”

Çende rocî ba'di cû yew kariwan/ Ame Mekke namê vati Sa'diyan

“ (Bu rüyadan) kaç gün sonra bir kervan Mekke'ye geldi, onlara Sa'dlılar derlerdi.”

Yîne dır bı hem Helimay Sa'diyan/ Şi xurî berd seyyidi insan û can

“ Onların beraberinde Sa'dlı Halime de vardı, gitti kendine (süt evlad olarak) insan ve cinlerin seyyidini aldı.”

...

Va. “Aceb min de memane Sa'diyan/ Ez binî şiklî eger şî asiman

“ (Eşek dile geldi ve) dedi: ‘Şaşırma (hızlandığım) Sa'dlılar ben bu halde göklere (bile) giderim.”

Çunkî mıştu min Muhammed zu'l âlem/ Yo ku qay yı xalk bîbî erş û âlem

“ Çünkü bana Âlemlerin Efendisi Muhammed aleyhi selam binmiş, o ki arş ve âlem onun için yaratılmıştır.”

...

Ba'di cû ancî Halima nazike/ Kerdi esparû verê yı şa Mekke

“ Ondan sonra Halime tekrar (o) nazenin (evladı) (hayvana) bindirdi, yönünü Mekke'ye sürdü.”

Berd û teslim kerd bı qaybê Amina/ Ay zî bı şa, ma zi şake Rab-bena!

“ Götürdü, Amine'ye teslim etti, o da sevindi; Rabbimiz bizi de sevindir!”

Amrê yı weqto tamam bı şeş serî/ Amina zî şî dünya ra ay serî

“ (O Muhammed'in) ömrü ne zamanki altı yaş tamam oldu, Hazret-i Amine'de bu dünyadan o sene göçtü.”

Weqto yiri heşt serî bı munqalib/ Qabri rê meyman bı Abdulmut-talib

“ Ne zamanki onun sekiz yılı dönüp doldu, Abdulmuttalip kabre (öte âleme) misafir oldu.”²⁵

13. Bölüm: “Nuzûlî Wehy û Miracî Yu” başlıklı bu bölüm, aynı zamanda Mewlidê Xasî'nin en uzun bölümü olup 51 beyitten oluşmuştur.

Peygamberimiz Hazret-i Muhammed aleyhi selam 40 yaşına varmıştır ve Hira Mağarasında uzlettedir. Bu bölümde ilk vahyin nazil oluşu ve Mi'rac hadisesinden bahsedilmektedir:

25 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 109-117

Yo binê fikr û xiyalî roceke/ Tavilî anciya şî miyanê kuheke

“ Bir gün (Muhammed -s.a.v-) biraz fikir ve düşünmek için hemen çekip gitti bir dağın içine.”

Name-i kuy zî tera vatê Hira/ Zaf tera heskerdê ay Xeyru'l wera

“ Dağın adı ki, ona Hira derlerdi, o iyiliğin hayırlı(kişisi) onu çok severdi.”

Tavilî anya ku qalbê yı heman/ Bı zey roc weqto yenû miyan çiman

“ Çabucak baktı ki kalbi hemen, gün aydınlığının gözler vurması gibi olmuş.”

Bı tebeddul rengê yı mil şî veru/ Hezret-i Cibrîl bı nazil yı seru

“ Hazret-i Cebrail, ona nazil olunca (o anda) rengi değişti ve boynu öne düştü.”

Ardê “İkra bismi qalbê yı de va/ Tavilî şa bi Muhammed Mustafa

“ Getirdi “İkra bismi...”yi onun kalbine okudu, (bununla) hemen sevindi Muhammed Mustafa.”

....

Hendî ewca ra tepya her go hew/ Yew resûl esla çinîkû ba'di yı

“ Artık bu andan itibaren hiçbir zaman bir resul asla yoktur, o (Muhammed)ndan sonra.”

Ba'di wehyî şî tamam duyyes serî/ Yew şewêke emrê Şahê Ekberî

“ Vahiyden sonra tam on iki yıl geçti, bir gece En büyük Padişah(Allah)'ın emri...”

Ame Cibraîli ser va: Sermedî/ Biyare ezmanî hebibi Ehmedî

“ Cebrail'in üzerine geldi (O) ebedi (Allah) dedi: ‘Habibim Ahmed'i göklere çıkarın!’”

...

Kerde qesdî Qudsî şî ew ca verî/ Bibî hedre hem heme peyxamberî

“ Kudüs'ü kastederek onun önüne gitti, hem tüm peygamberler hazır olmuştu.”

Mescidu'l Eqsa dı çim ray mendi bî/ Hem çıqa cinn û melek nêmendî bî

“ Mescid'ül Aksa'da göz yolda kalmıştı, hem ne kadar cin ve melek varsa kalmamış(gelmişti.)”

....

Ba'di cû şa yîne vernî bı imam/ Kerd nimacike bıqay Rabbi'l en'am

“ Bundan sonra onların önüne geçip imam oldu, Yaratıkların Rabbi için bir namaz kıldı.”

...

Ba'di cû tavil wurişt tac'ul en'am/ Şî sîya meşhûrê ser fihî's selam

“Bundan sonra yaratıkların tacı (Muhammed) çabucak kalktı, çıktı meşhur Hacer'ul esved'in üzerine ona selam!”

Sî sera Cibrîlî na baskê xwu ser/ Berdi şî ezmanî yo xeyr'ul beşer

“Cebrail'in üstüne çıktı, (Cebrail, Muhammed aleyhi selam'ı) kanadının üzerine koydu; beşerin en hayırlısını alıp göklere götürdü.”

Hem ciri bî a cemîê zû'n nikab/ Ha çi cennet, ha cehennem, ha iqab

“Hem ona ha Cennet'in, ha Cehennem'in, ha cezanın (örtüleri) bütün örtüler açıldı.”

...

Hasilî weqta ku şî Sidrê heman/ Hedret-i Cibrîl zî ew ca bî sekan

“Elhasıl, ne zamanki Sidret'ul Münteha'ya vardı, Hazret-i Cebrail orada durdu.”

Va: “De şû re ya Muhammed ya emîn”/ Va: “Çira nînî bîra û nazenîn?”

“Dedi: ‘Haydi, git yol(un)a Ya Muhammed ya Emin!’ (Muhammed-a.s-) dedi: ‘Ey nazenin kardeş, sen niye gelmiyorsun?’”

Va ku: “Yew lingê tiya ra nîşkena/ Berzî ger berzî hema ez veyşena”

“(Cebrail) dedi ki: ‘Burdan itibaren bir adım bile atamam, atarsam ben yanarım.’”

...

Bî muheyyer hendî nêzana seyin/ Şu huduri ey ku Rabbi'l alemîn

“(Muhammed-a.s-) tek başına kaldı, gerçi bilmiyordu Âlemlerin Rabbinin huzuruna nasıl varacak!”

Tavilî vanda cı Xellaqê vera/ “Udnû minî ya hebîbî!” va tera

“Halık (olan Allah) hemen onu çağırdı ve dedi: ‘Benden iste ey Habibim!’”

Hîne nûdiye'l hebîbu bi'l Vedûd/ Xase fî behrê't tecellî ve'ş şuhûd

“Yine Vedud (Allah'ın) Habibi (Muhammed'e) seslenildi (ki o tecelli ve şuhud denizinin seçkinidir.”

Xaliqî perde vedart û va: “Emin!/ La texaf unzur bixeyri'r Raziqîn!”

“Halık (Allah), perdeyi kaldırdı ve dedi: “Emin (kişi!), korkma! Bak, Rızık verenlerin en hayırlısı (Allah'a)!”

Dî cemaley yî dı rey bî reyb û şek/ Labelê nîna ebed vatiş bêfek

“ (Mumammed-a.s-) O(Allah)’nun cemalini iki kez şeksiz şüphesiz gördü; öyle ki (bu temaşa) asla dil ile anlatılmaz.”

...

Ba’di cû mend yew serîke la cerem/ Kerdê hicret şî Medine zu’l âlem

“ Bu(mirac hadisesi)ndan sonra şüphesiz Mekke’de bir yıl daha kaldı, hicret edip Medine’ye gitti âlemlerin efendisi.”

Des serî zî mend Medîne dı tamam/ Emrê yı hîri yu şeştî we’s selam

“ Medine’de tam on yıl kaldı ve ömrü altmış üçe (ulaştı) ve selam...”

Wazenî ger ma xelasiyyâ tamam/ Vatişê ma esselat û wesselam

“ Eğer biz tam bir kurtuluş istiyorsak, deyişimiz (olsun) selat ve selam (sana ey Muhammed!)”²⁶

14. Bölüm: “Dua û Mewlidê’n Nebiyyî- Sallahû Teâlâ Aleyhî We Ala Alîhî We Sellem-” adlı bu son bölüm ise 11 beyit olup dua kısmıdır:

Tı bê heqqê hurmetê namey xwu ke/ Ma feqîr û bikesan mehrûm meke

“ Sen (Allah’ım!) kendi isminin hakkı ve hürmeti için biz fakir ve kimsesizleri mahrum eyleme!”...

Werzuk Allahumme husne’l xatime/ Licemî’il muslimîne’l fatihe....

“ Allah’ım, bizi hayırlı bir son ile(iman üzere vefat etmekle) rızıklandır! Bütün Müslümanlar için el-Fatiha...”²⁷

...

2.5. Sonsöz

Mevlid’in sonunda müellif tarafından yazılan ve “Bu şiir, mevlid müellifi için bir tarihtir.” ibaresiyle Arapça ve ebced hesabıyla mevlidin yazılış tarihine dikkatleri çeken yedi beyitli bir şiir bulunmaktadır.

Ahmedê Xasî’nin bu şiiri tercüme olarak şöyledir:

“Gerçekten bu telif seçkin bir nazımla tamamlandı

Süreyya, sonra Ne’s ve Ferqed yıldızlarının gerdanı gibidir.

“O olmasaydı mahlûkatın yaratılmayacağı” kişinin doğumu için

Hezanlı Ahmedê Xasî’nin eliyle (yazıldı)

Onun yüce üstadı Hacı İbrahim’in yanında (yazıldı)

(O) Ali ve Ahmed isimli iki evlad onun nesebidir.

26 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 117-133

27 Tadayox W.K. Merdimin, a.g.e. s. 133-137

Hazret-i Muhammed'in hicretinden sonra/ Kameri bin üç yüz on altıda (yazıldı)

(Nasıl ki) Her şey iki şahit gerektiriyor; o halde

Ben de ebced hesabını hatime olarak burada şahit tuttum/ Oldu, 1316²⁸...

Xasî (bu şiirle) ins ve cinin Resulü (olan Hz. Muhammed'i) övmedi

Aksine Xasî'nin şiiri) Hasan ve Hüseyin'in dedesinden (bahisle) övülmüş oldu...

Bazı yüce konuları seçtik/ Onları Muhammed Ahmed'in mevlidi yaptık.²⁹

2.6. Teqrîz

Mevlidin son sayfasında taqriz(övgü yazısı) olarak kaleme alınmış beş beyitlik bir şiir vardır. Bu şiir, kendi ifadesiyle Siirtli Allame Umer Fethullah Hasbî'ye aittir:

Muhakkak ben (bu mevlidi) en zekisi ve yücesi (olarak) gördüm

Peygamberlerin en hayırlısını övmeye oluşturulan (şiirler içinde)

(Bu mevlid) Kıymeti büyük bir kitaptır; öyle ki

Onun harfleri Hur'ül ayn'ın gözündeki sürmeyi iptal eder

(Bu eser) Zazakidir, gerçekten onun kelimeleri

İnci misali dizilmişler. Ne güzel mevlid (bu!)

Onun anlamını (Zazaki bilen) ehli tefsire ihtiyaçsız bilir

Bu telif Zazakî'de ilk eser olarak görülür/bilinir

(Bu mevlid) Kulakları etkilediği andan beri Hasbî onun için bir tarih attı

Ahmedê Xasî'nin kitabını ne güzel değerlendirdi/ Oldu bin üç yüz on altı³⁰

Bu son dize de ebced hesabıyla mevlidin yazılış tarihi olan 1316'ya denk düşürülmüştür.³¹

3. Sonuç

Bilimsel bir çalışmadan amaç, kaynak araştırması yaparak ve nesnel bir üslup kullanarak okuyuculara veya bilim âlemine faydalı bilgiler sunmaktır. Bilimsel kazanımlara yeni ve doğru bir şey kazandırmayan bir çalışma, bilimsel olma özelliğini koruyamaz. Zaza edebiyatına bilimsel bir katkı hedeflenmek üzere hazırlanan bu makalede, Ahmedê Xasî'nin edebî şahsiyetinden ziyade

28 Feşhedtu(790) hetmen(449) hahunâ (62) babe (5) ebcedin (10) dizesinin harf değerleri ebced hesabıyla 1316 sayısına karşılık gelmektedir.

29 Aslı Arapça olan bu beyitlerin çevirisinde “ Sarı, Mevlût, *El-Mevarid*, Arapça Türkçe Lûgat, İpek Yayın Dağıtım Paz. A.Ş, İstanbul” adlı eserden istifade edildi.

30 Sarı, a.g.e.

31 “Enqid(155) bisifri(342) lilxuveysi(766) Ehmede(52), yekûn(1316)”

Zaza edebiyatında önemli bir yere sahip olan, aynı zamanda bu edebiyatın ulaşılan kaynakları arasında ilklerden sayılan “*Mevlidê Nebî*”yi tematik yönüyle ele almaktır.

Ahmedê Xasî'nin bu eseri üzerinde şu ana kadar yapılan çalışmalar, ya makale düzeyinde ya eseri latin harflerle transkrip etme yönündedir. Bu esere dönük akademik anlamda ciddi olduğuna inandığımız bu makale, yeni çalışmalar için kaynak açısından yeterli olmasa da ilgili çalışmalar için istifade edilebilecek bir düzeydedir.

Kaynakça

- Erdoğan, M. Ali, *20 Mayıs 2011 Tarihli Doğruhaber Gazetesi*, Esenler/İstanbul, Yıl: 4, Sayı: 164, S.2,
- Kar, Cihat, “*Zaza Dili Araştırmalarının 150 Yıllık Geçmişi Üzerine-1*” www.zazaki-institut.de/peseroki/cime/CIME 8 nustey. Pdf, Pel: 2-12
- Korkusuz, M. Şefik, *Tezkire-i Meşayih-i Amid-I Diyarbekir Velileri*, Kent Yayınları, İstanbul, 2004, 1. Baskı.
- Lezgin, Roşan, *Türkçe- Kürtçe(Zazaca) Sözlük & Ferheng Kurdî(Zazakî)-Tirkî*, Weşanxaneyê Roşna, Diyarbekîr, 2013.
- Sarı, Mevlût, *El-Mevarid, Arapça Türkçe Lûgat*, İpek Yayın Dağıtım Paz. A.Ş., İstanbul, 2004.
- Varol, Murat, *Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği, 2. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 625-654
- Ehmedê Xasî, *Mewlidê Kirdî*, Amadekar û Tadayiş Lezgin Roşan, Nûbihar, İstanbul, 2013.
- Mele Ehmedê Xasî, *Mewlid*, Tadayox W.K. Merdimin, Hivda İletişim, İstanbul, 2008